

SOZIALISMOA BIZKAIA'N

Jakiña da P.S.O.E. deiturako erakundea Pablo Iglesias'ek sortu ebala España'n 1.879 urtean.

Eta U.G.T.?

Iru urte geroago, 1.882 urtean sortu zan Barzelona'n, urte aretan ospatu zan Langilleen Batzar Nagusi baten ondorenez.

Alaz eta esan geinke bere oiñarri eta araua ez zirala idatzi 1.918 urte arte.

Baiña ez zabaltzen asi barik egoalako.

Estatistiketatik dakigu 1.917 urtearen asieran 39 talde eukazala U.G.T.k Bizkaia'n, eta talde guztien artean 4.646 bazkide.

Zelan lortu eban erakunde orrek Bizkaia 'n sartzea?

Danok dakigu industriko iraultza lakoa egon zala Europa'n XIX garren mendearen lenengo zatian.

Eta orrek zer ikusia euki eban Bizkaia'n, batez be zotin eragin Bilbo inguruan egoan meatzetako (miñetako) aberastasunean.

Jakiña da Bizkaiko industria etxeetako industri txiki izan zala luzaro. Ala izan zan gizaldi luzeetan. Etxeetako burdiñola edo errementariak egozan emen. Baiña Bessemer'ek fosforodun ez ziran meazkiak erabilteko erabide bat aurkitu ebanean, orduan galtzairu garbi biurtzeko era billatu zan, eta len emengo burdiñoletako lan berezi zana, orrela altsu eta indartsuen gintza biurtu zan.

Eta erbestetarren eskuetan geratu. Ala sortu ziran Triano, Orconera, Franco Belga eta abar. Eskubide bereziekaz gañera.

Ba euken euren epe bat. 1.880 urtea ain zuzen. Urte orretan Bizkaia'n 2.684.000 tonelada meazki atara ziran eta euretatik 71.000 Barakaldo eta Begoña'ko su-tegietan landu ziran.

Orrek izugarrizko eragiña sortu eban Bizkaia'n. Bilboko ibar ertzean ainbat idustri laguntzaille sortu ziran. Gañera Bessemer'en erabidea Thomas'en erabidez erraztu zan eta orrek oraindik industri andiagoak sortzeko aukera emon.

Gañera, esaten danez, tren bideak sortzeak be garen andia emon eutsan emengo industriari.

Kontu egin tren bideetako legea 1.855 urtean agertu zala eta 1.862 urtean Bilbao-Miranda egin zala; 1.865 urtean Triano. Eta Nerbioi inguruan bertan jaso ziran lantegien artean 80 kilometrotako bideak sortu zirala.

Orrek gizon premiña andia sortu eban eta kanpoko jende askoren bertaratzea gertu.

Jenderik geiena Galizia, Kastilla erdi alde eta Kastilla ego aldetik etorri zan.

Ortxe egon zan emengo sozialismoaren oiñarria.

Etorrera orrek gizabide barria sortu eban eta ortik sozialismoa.

Ezaguna da gizonei jagokezan baiño baldintza beragokoetan etorten zirala. Beartu egiten zituen kapatazen eskuetan egozan barrakoietan bizitera.

Janariak be, nai ta ez, kapatazaren kontrolpean egozan kantiñetan erosi bear izaten zituen. Jokera orrek mesede andiak erakarten eutsezan kapatazei.

Norbaitek gogoratu lei: Eta Bizkai eta Euskalerriko jendea?

1.904 urteko agiri baten irakurten danez, kapatazak naiago eben euren menpean barrakoietan bizi bearra eukan jendea. Azken baten oneik onura ugariago emoten eutsen eurei, kapatazei, euren etxeetatik lanera joaten ziranak baiño.

Kanpotarrak nai ta ezko euken al eben tokian sartzea. Etxerik be ez egoan toki askotan. Ortik, nai ta ez, kapatazen babespean lan egin eta aren menpe eta baldintzetan jan, jantzi eta bizi bear.

Ortik laster sortu ziran asarreak. Ortik sortu zan langilleen lenengo oporketa, uelga, 1.890 urtean, La Arboleda'n.

Orrelako egoera baten, norbaitek itandu leike zelan konpontzen ziran kanpotarrak eta emengoan alkar arteko lanean.

Zela ala konpondu bear. Ori da erantzuna. 1.887 urtean egin zan erroltzetik dakigunez Bilbo inguruan 12.981 langille euskaldun ebiltzan eta 9.776 kanpotar. Barakaldo'n 2.593 euskaldun eta 1.998 kanpotar. Portugalete'n 894 euskaldun eta 662 erbesteko; Santurtzi'n 1.514 euskaldun eta 1.429 kanpotar; Trapagaran'en 892 euskaldun eta 2.543 kanpotar; Sestao'n 1.096 euskaldun eta 1.988 erbesteko.

Or ikusten da gizaldi orretan zelako arrakasta euki eban Bizkaia'n erbestetarren etorrereak.

JAKINGARRIAK UGARITZEN

Gorago esan dogunez P.S.O.E. 1.879 urtean sortu eban Pablo Iglesias'ek Madrid'en. Emen Bizkaia'n zazpi urtera ezagutu zan. Facundo Perezagua izan zan emengo lenengo lendakaria.

ZER aldizkariak eta EUSKERAZALEAK ALKARTEA'k ba-dauke Bilbao inguruan urteko arpidetza eskuratzeko erea. Etxerik etxe joaten da kobratzaillea. Baiña gauzea ez da ain erreza errietan. Orre-gaitik eskari au egiten dautzuegu: Bialdu eiguzue txartel edo txeke bat. EUSKERAZALEAK ALKARTEA'ren izena ipiñi ta 1.500 pezeta dirala idatzita. Txartel ori sartu karta-azal baten eta gai-i. uierrr, hirL~::~gi; F1~?~, KF1~A7AT.F., 4K AT, KARTEA.

EUZKERAREN ARERIOAK

Ez dira gutzi, alajaña!, bizi ta edestian barna gure izkuntza onek izan dituen arerioak, m beraren aurka, zer egiten jakin ala jakin gabe, gogor eta isituki ari-izan diranak. Eta arerio gutzi oyek zeintzuk izan diran ezagutzea egokia izango zaigulakoan nago, ain zuzen, oyen aurka jokatzeko bedeak, bide egokiak, zelangoak izan ditezken begiratzeko ta oyetan barna bipilki joateko.

Lenengoa etxean bertan sortua dugu, etxekoa zearo, zoritxarrez, betidanik eta barnetik bere lan zitala burutzen ari-izan dana, ta oindiño ere orrela jarraitzen zaiguna: euzkaldunen artean ain berezia dan zabarkeriz du bere izena arerio orrek, auzkerari buruz oso nabariturik ain zuzen agertzen dan zabarkeria, benetan guztiz ulerkaitza dan jokera deitoragarria. Bai, euzkera barnetik maite dugunontzat uler-eziña izan bear euzkerarekiko gure Erri' an egiazko ajola ez ikustea. Zergatik, baña ez izan gure erritarren artean Erri'aren bizia dan beren izkuntzari buruz zaletasun geyago? berez eta ororengan sortu ta bizi bear-izango litzaken maitasun aundi ta bizi-bizia? Ez da erraz, geron ustez, erantzun egokia aurkitzea ta, apika, azpegi batzuetan ikusi bear-izango litzake ori.

Ba-dirudi, gurean, beti, lekorekoa etxekoa baño obetzat artzeko oso emanak izan gerala euzkaldunok, lekorekoa izateagatik bakarrik, eta gaur bertan jokera ori edozertarako zabaldurik ikus ditekete. Ondorioz etxekoa ezeztua geratu bear, eta orrengatik edo euzkaldunak sarri lotsatua agertzen dira euzkeraz egitean, bai ta erderaren aurrean etxeko izkuntza uzteko ta bere orde z erderaz ari-izateko yoranez beteta azaltzean.

Euzkera ez jakin izkeratzat artzeko edo izan da; aitzitik, erdera jakitunen izkuntza bezela, ta nai ez, noski, ez jakin bezela agertzea. Orixe dala-ta, onela adierazi dute beren iritzi okerra, nunbait esaten: "Dakienak daki, eztakienak eztaki, Malkorre'ko zukurrak erderaz ez daki"; orra nor izateko izan bear dana, erdalduna, ta euzkalduna baserako bakarrik edo; erdalduna gizonen artean ari-izateko, euzkalduna abereen artean bakarrik, lotsagarria lez bere burua ikusteko.

Gero ikusiko dugunez, uste ori izateko, lekoretik eldu zaizkio orrela oldozteko kari batzuk, izpide aundiak bezela; ta noraño sartu zaigun gure artean

iritzi ori! Alegin aundietan barna agertzen dira guraso euzkaldunak beren semeek erderaz jakin dezaten eta, guztiz itsuturik, etxean guziak euzkeraz mintzatuarren, beren semeai euzkeraz egiteko debekatu diete, orrela beren alde jokatzan zutelakoan. Deitoragarria, egitan, jokera ori!

Etzuten ikusi gure aurrekoak gaur ain garbi azaltzen zaiguna, ta ez jakite ortan aurki ditekete, ausaz, beren egite aren azalpen bat. Ez, etzuten ikusi euzkera euzkal-gogoari eutsi al dizayoken bide bakarria dala, ta gaur bertan ere amaikatxo ari dira ain argi dagoen ori ikusi barik. Etzuten ikusi euzkera uztean, itzean, Erria ere, Erri bezela, iltzen zala, Ludi'aren zear lege orokarra lez begira ditekenez; orrela edozein Erri'an berbera gerta ditekela oartzeko. Erri guztietan eta bakoitzean beren izkuntza beren gogoari eutsi dizayokena bide bakarria be izanik. Len ez baña orain bai, orain argi-argi agertzen zaigu jokera ori, ta orrengatik ezin uler dezakegu gure artean orren zabarkeri aundia.

Oso bearra izango zaigu, berez, egikera ori gogoratzea ta gogora-eragitea, bertan baitago, argi ta garbi, nolako bidea jarraitu bear dugun. Baña ori ikusi gabe ere naikoa izan bear-izango litzake euzkera euzkaldunen betiko izkuntza dala oartzea, besterik gabe, gure begi-niña bezela maitatzeko; ta ainbeste mendeetan barna gurean bizi-izan dala gogoratuz, berez sortu bear ere gure artean ilik ez geratzeko alegiñetan gogor ari-izateko gogoa. Onela, bederen, geron etxean bertan sortutako arerio aundia menperatzeko.

Orixe da, alegia, gure euzkeraren etsai aundiena, enurarik gabe. Baña badagoz lekoretik eldu ta eltzen zaizkigun beste arerio batzuk, eta ez gutxi arranpola! Erdera diran alboko beste izkuntzak ditugu etsai aundienetakoak gure euzkerarentzat; asi lateraz eta onen semeak diran prantzera ta españeraz jarraitzen gure izkuntza zapaltzeko erabilak izan dira mendeetan barna ta eten gabe. Alboko lateriek gure Erria menperatzen eta euzkaldunak alkarren artetik bereiztean, bakoitzak bere aldetik beren izkuntzak indarrez erabiltzeko beartu gaituzte zin-ziñez, xede berezienaz ere. Ondo ikusi dute gu berenganatzeko bide egokiena izkuntza izan dala, ta gogor eta isituki orixe erabil dute buru-belarri.

Orrela iñoiz ez dute utzi euzkera ikastoletan erabiltzea, ta erdera jarri digute ikasteko guziaren bide

Oargarri bat. Sozialismoa, Madrid'en lez Bilbao'n be, irarkoletako langilletatik edo euren artean sortu zan. Orren atzetik etorri ziran 1.888 urtean Argiñen elkartea (Sociedad de Obreros Canteros) eta beste bat 1.890 urtean, Nasako eratzaille-zamatzaileak. (Moldeadores y cargadores del muelle).

Orrelako joeretatik Bilbao, Estatu maillan, sozialista sutegi biurtu zala esaten da. Laster zabaldu zan erakunde ori Barakaldo, Sestao eta Erandio zear. Geroago Enkarterrira.

1.892 urtean sortu zan Sestao'n Galdaragilleen elkarte; Barakaldo'n Laba Garaietako langilleena; Erandio'n, 1.902 urtean, Mekanikari, doitzaille (ajustadore) eta tornuetakoena. Baiña lenago sortu zan Begoña 'n, 1.896 urtean, Agrupacion Sozialista deiturakoa eta onek garrantzi aundia euki eban Bilbao'ko kondairan.

Gizaldi barria astean, au da, gure gizaldiaren asieran, Madrid geratu zan alderdiaren sorleku lez. Urrengo Bilbao. Bigarren Batzar Nagusia, kongresua be, Bilbao'n ospatu zan. Eta batzar orretan erabagi gogor bat artu zan: Irakatsia (dotriña) alboan laga eta zuzen zuzeneango ekintzak egitea.

Batzar ori Dagonillaren 29'tik 31 bitartean ospatu zan.

Orduntxe erabagi zan urtero Maiatzaren lenen eguna ospatzea eta egun orretan ezin zan tokietan, lenengo jaijan agerkundeak edo "manifestapenak" egitea.

Eta orduntxe erabagi zan baita, kapitalistei, dirudunei indarra kentzen joan al izateko, urrengo auteskundetatik asita, sozialista aldun gaiak aurkeztutea.

Batzar ori egin eta andik lau urtera asi zan kalareztzen La Lucha de Clases izeneko astekaria.

Bilbaoko Sozialista Alkartearen izenean agertzen zan. Bertan idazten eban euskeldunen artean Jose Aldekoa, Luis Agirre, Tomas Meabe eta Migel Unamuno agertzen ziran.

Graficas Grijelmo irarkolan ataraten zan asieran. Gero aldatu zan Tipografica Popular'era.

OPORKETAK (UELGAK)

Gorago esan dot 1.890 urtean La Arboledan egin zala Bizkaiko lenengo geldialdia.

Zeatz esateko, gogoratu bear gendun Markiñarrak, ango errementariak, Errege Katolikozen denporetan egin eban geratualdi bat emoten dabela Bizkaian eza gutzen dan lenengotzat.

Ori azalduta goazen darabilgun gaira.

Zergaitik izan zan La Arboleda'ko asarraldia?

Langilleak esaten eban bizi eragiten eutsezan txabola eta barrakoiak osasun kaltegarri zirala, eta eskatzen eban nai ta ez erosketak egin bear izaten zituen kantiinak be kentzeko.

Eta ordu gitxiago lanean.

Ori jakiña, egosten asia zan opilla zan. Nai ta aitzakitzat Orkonera'tik bost lagun kanpora atara zituela-ta asi. Orkonera au zan alkarerik altsuena.

Geratualdia Maiatzaren 13' an asi zan eta laster zabaldu zan inguruko lantegietara eta ogei milla langille gelditu ziran lan-geldialdian.

Orrek laster ekarri eban agintarien erantzuna. "Estado de sitio" esaten dana agindu zan. Donosti'n egoan Loma general militarra bialdu eban Bilbao'ra, soldadu talde andi bategaz, bakea indarrez lortu eragin naian.

Esaten danez, Loma'k zentzuz jokatu ebalako ez zan odol ixurtze askorik gertatu ugazaben morroi eta bestelakozen artean.

Orrelako ekintzak beti ekarten dabe ondorenen bat eta orduntxe lortu zan langilleak nai eban tokietan lotarako ostatuak eukitea eta gura eban kantiñetan euren janariak erosteko eskubidea eukitea. Eta langilleak geiago nai ebena: Galerazo egin jakoen kapatazei kantiinak euki eta janariak saltzea.

Orduen goraberan, eguneko amar ordu lan egitea erabagi zan, baiña urteko denboraldiak kontuan eukita. Au da, 9 ordu Azilla, Abendu, Urtarilla eta Otsaillea; 10 ordu Marti, Apiril, Irail eta Urrillean, eta 11 ordu Maiatz, Bagilla, Uztail eta Dagonillean.

Andik urte bira, 1.892 urtean, Meatz-toki guztietan egin zan geratualdia, toki batzutarako lortu zana danetarako zabaltzeko. Baiña oraingotan langilleak ez eban ezer lortu. Amabost egun geldi egon ondoren barriro lanean asi ziran, makurtuta. Eta gero, 1.894 urtean barriro, oraingoan laneko orduak gaitzat artuta eta ogi txarra emoten eutselako. Eta gero ia urtero, baiña konpañiak indar andiegi euken ezer lortzeko.

Ori da, beraz, sozialismo indartzeko Bizkaia'n egin zan giroa.

Beste gauza bat, au be jakingarria. Zegaitik deitzen eutsen orduan ona etorten ziran langilleei maketoak?

Askok egiten daben itauna da. Eta erantzuna, batzun esanetan au: Ia esku utsik etorten ziran jendeak lan billa, maleta edo antzerako ezer barik, makutotxu batzutan euren gauzak ekartzela. Eta ortik, "los del macuto" tik sortu ei zan maketoak ditura geratzea.

ZUBIKARAI TAR AUGUSTIN